

II. Otázky kolem ekonomie a společenské transformace

Rozhovor Martina Soldáta s Vladimírem Benáčkem pro Institut pro péči o kulturní a intelektuální dědictví.

První revize z 3.5.2020. Druhá revize z 9.2.2025

Vladimír Benáček, *1946, český ekonom, vysokoškolský pedagog na Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, dříve působil v Ekonomickém ústavu ČSAV.
<https://benacek.net/index1.html>

V dubnu jsme publikovali první část rozsáhlého opusu ekonoma Vladimíra Benáčka, jenž promlouvá nepřímo jak k minulosti, tak i současnosti, době koronavirové. Proč? Odpověď je nasnadě. Právě dnes je nutné si klást některé otázky, jimiž se zabývali i ti, kteří měli zájem přispět k proměně našeho hospodářství. I dnes se tážeme po limitech expanze státu, zadlužení firemním i veřejným, otázkám směřující k významu lokálního versus globálního. Dříve jsme měli jasno: odstátnit, "liberalizovat" většinu života ekonomického i politického, zapojit se do nadnárodních struktur, ovšem během třiceti let došlo k dramatické proměně hospodářství, politiky, poměrů firem a jejich velikosti v kontextu národních ekonomik. Některé společnosti získaly doslova planetární rozměr se znakem nebezpečného imperátora. Ptejme se: nenastala doba, kdy by měli představitelé globálních společností přehodnotit nazírání na význam dělby práce a produkt více lokalizovat? Dojde-li k výpadkům jako v době koronavirové, trh na planetární úrovni se nebezpečně hroutí a šanci by mohli dostat právě ti, kdo jsou lokálně zaměřeni a dokáží kompletovat celý produkt v jedné zemi pro konkrétní spotřebitele. Přiznejme si, že například trhu informačních technologií se to netýká – ty neznají hranice, ale co by se stalo ve zdravotnictví, kdyby se globální trh začal více fragmentovat? Nezapomínejme na tolik potřebnou tvořivost, která je skryta v každém z nás a napomáhá produktivním změnám. Navrhuj, abychom se vydali do minulosti i s vědomím, že o problémech ekonomové, jež se zabývali transformací centrálně řízených ekonomik střední a východní Evropy, vůbec nevěděli. Naslouchejme poznatkům minulosti a promýšlejme alternativy. Mnohdy právě v alternativách nacházíme cestu k osvobození.

Martin Soldát

Dialog byl pořázen během května roku 2020 v Praze.

... Cesty k privatizaci ...

MS: *Pane docente, v našem druhém setkání bych se zabýval tématem privatizace. Soukromé vlastnictví je jedním z předpokladů akumulace bohatství, v němž Československo pokulhávalo. Můžete nás, prosím, uvést do problému?*

VIB: *České reformy byly do značné míry inspirovány Poláky, protože ti přemýšleli hodně originálně, na rozdíl od rad Západu, který se na Východ díval prizmatem zkušeností v rozvojových*

zemích a realita „reálného socialismu“ (komunismu) jim byla v mnohém k nepochopení. Ale měli jsme jeden originální český nápad v podobě kupónové privatizace. Říkám „český“, i když s tím přišel Jan Švejnár z USA a jeho kupony měly mít původně podobu mutual funds, tj. podílových fondů.

MS: Uveřejnil článek, kde popisoval české myšlení a poté možnosti cest. Byli tam zmíněni Alois Rašín, Karel Engliš a jiní z ekonomického okruhu myšlení.

VIB: Mám na mysli rok 1988, kdy Poláci již mluvili o privatizaci. Od té doby se u nás začala studovat privatizace ve Velké Británii a Německu, a proto se o privatizaci něco vědělo. Myšlenky dát české kuponové privatizaci originální podobu hledání rovnovážné ceny akcií jednotlivých podniků na simulované burze se později chopili Dušan Tříška a Tomáš Ježek. Hlavním motorem technické implementace teoretického principu rovnováhy byl ovšem Tříška, brilantní teoretický ekonom, byť v minulosti studoval jadernou fyziku a práva. Nezapomínejte, že i on byl součástí ekonomického undergroundu. Použití vysoké výpočetní techniky v bezparalelní šíři – to šokovalo mnohé západní myslitele.

MS: Jak nahlížíte na metodu provedení privatizace?

VIB: Jako metoda to byla velká akademická elegance. O stránce obsahu a hlavně provedení, lze diskutovat. Nemuselo jít o kuponovou privatizaci, jako jsme ji viděli. Mohli jsme rozhodit akcie loterií a lidé by až pak hledali jejich rovnovážnou cenu šnečím tempem na různých burzách, či tržističích, což se může zdát poněkud frivolní. Alternativou těchto metod by bylo nechat podniky komunám zaměstnanců, respektive jejich managementu, což by se stejně nevyhnulo bankrotům, tunelování, propouštění, korupci a špatným úvěrům. Vše by však bylo jen pomalejší a špatné podniky by absorbovaly až příliš mnoho zdrojů, které by šly využít v daleko lepších investicích. Byli jsme v situaci, že řešení – ať by bylo jakékoliv, by se nevyhnulo problémům. Samozřejmě lze argumentovat, že něco by bylo problematické méně, než to nechat státní majetek rozkrást lidmi bez jakékoli manažersko-podnikatelské kreativity, což byla cesta ve vzdálenějším východě od nás.

Skutečným účelem masové privatizace je převést komunistické kapacity vzniklé mimo spotřební a technologickou racionalitu do rukou někoho, kdo s nimi bude umět v brzké době něco udělat a **zachránit životaschopná fyzická aktiva**, byť jen částečně. Kdo bude ale ten „Mr. Někdo“? Bude to ten nejlepší, nebo alespoň jen nadprůměrně akceschopný? To je klíčová otázka selekce. Nutno zdůraznit, že to bylo za situace, kdy **aktiva podniků byla nejméně z poloviny života neschopná**, tj. brzy vytlačena konkurencí z importu, či v exportu, nebo domácím výrobcem v čele se schopnějším podnikatelem. To vše na první pohled nemuselo být vůbec patrné. Kdo se takových ztrátových aktiv ujal, byl v podstatě potrestán, poněvadž neměl šanci s nimi uspět a jeho hlavní strategií by bylo jen s podnikem „hladce přistát“ v bankrotu, za což pochvalu nedostane – jen kritiku. Přitom po právní a administrativní stránce bankrotové řízení bylo u nás bez zkušeností, navíc v zákonech o oddlužení, insolvenční, konkursu a bankrotu zely ještě dlouho velké díry. Je zřejmé, že najít onoho tajemného Mistra Někdo bude nejtvrďší oříšek celé privatizace.

... Zátěž minulosti ...

MS: Zde bychom měli též zmínit ještě jednu skutečnost – zátěž nefigurovala pouze u čistě hmotných aktiv, ovšem byla zde přetřžena linka podnikatelského objevování.

VIB: Tyto dvě linky jsou propojeny. Máte to jako tělo-hardware a duši-software (znalosti a psychika). Máte tělo-podnik, jenž musí projít chirurgickými zákroky s transplantací a rehabilitací, ovšem nemůžete se zbavit starých mentálních návyků ve vztahu k práci a vlastnictví, obav z osvojení si nových způsobů myšlení a tíhy odpovědnosti z neznámé budoucnosti. Proto zákroky absolvujete napůl a rehabilitaci nevěříte a tělo chřadne dál. Pro nás to ale nebylo tak typické.

Lidé se s oběma zátěžemi vyrovnávali statečně: s 12% procenty ztrát na HDP jsme měli nejnižší transformační pokles za období 1990-93. Je dobré si uvědomit, že ve východním Německu měli sice podniky ve stejném chaosu jako u nás, ale ze západu mohli dostat peníze, právní systém a manažery. I tam to podnikatelské objevování šlo hodně ztěžka. Dokonce bych řekl, že naše metody privatizace přišly v mnohém s efektivnějším řešením a podnikatelství najednou rostlo jako z vody. Navíc nebyly ani zdaleka tak náročné na transfery a ztráty aktiv. Ztráty tunelováním a krachy firem u nás odhadlo ministerstvo financí na 600 mld Kč, kde nejdražší byly sanace bank. Ve východním Německu dotační transfery v období 1990-2013 stály 1750 mld eur (H. W. Sinn, 2015), tj. řádově tak 50-krát více.

MS: *Přístup za komunismu: kdo nekrade, okrádá rodinu, ...*

VIB: ... což byl přístup mnoha zelinářů, řezníků a stavařů – všechno ale stále jen v malém, i když jistou dávku podnikatelské odvahy tito šibři museli mít. Škola skutečného podnikání ve velkém, snad kromě pár oddělení podniků zahraničního obchodu, zde nebyla. Učili jsme se za pochodu, ihned od ledna 1990, a to se vší vážností.

MS: *Zde bychom měli zmínit jednu skutečnost, že k návratu do přirozeného stavu – ke kapitalismu, zde přispěl věhlas subjektů, jako bylo JZD Slušovice, kde byl uplatňován podnikatelský duch.*

... Zpět k technice provedení privatizace ...

MS: *Zpět k privatizaci. Měli bychom zmínit, že primárním zadáním byla redistribuce majetku s jednou velkou otázkou: jak to technicky provést?*

VIB: Privatizace byla hodně diverzifikovaná. Jen orientační hrubá čísla o rozdělení státního produktivního majetku z r. 1989: 11% bylo restituováno, 12% se převedlo na obce, 1% šlo na malou privatizaci, ani ne čtvrtina šla na kupony, 3% šla do veřejných soutěží zahraničních investorů a zbývající téměř polovinu si ponechal stát.

MS: *Zde bychom měli uvést, že malá privatizace měla za úkol využít drobného kapitálu obyvatel a aby se projevil podnikatelský duch a s ním i proměnila tvář měst a městeček, která byla mdlá.*

VIB: Měli bychom poukázat na jeden velký hřích naší privatizace. Nevím však, kdo za to může, kdo byl tak malicherný, že malé privatizaci přidělil pouhých 30 mld Kčs majetku. Objem mohl být násobně větší. Malá privatizace byla snad nejefektivnější.

MS: *Důležitým impulsem pro rozjezd malé privatizace bylo též angažmá Václava Havla. Předpokládal, že podnikatelství v malém pomůže proměnit tvář zemí. Nezapomínejme: města byla šedá a otevření provozoven byla impulsem pro změnu tváře měst, což byla jednou z cest na Západ.*

... Alternativní pohledy ekonomů ...

VIB: Měli bychom zmínit jednu skutečnost – tzv. Prohlášení nezávislých ekonomů.¹ Bylo vydáno 31. prosince 1991. Na CERGE, kde jsem působil, se objevil jako hostující profesor Oldřich Kýn z Bostonské univerzity. Pečlivě sledoval reformy a více z nás s ním souhlasilo, že se v nich příliž ustupuje hlasům lobbistů a socialistů. Olda přišel s myšlenkou sepsat manifest, jak by se transformace dala urychlit a více do ní angažovat lidi místo úřadů. Čtrnáct nás akademiků „politicky nezávislých“ se podepsalo pod článek, který nám Karel Kříž protlačil do silvestrovského

¹ Prohlášení je na <https://benacek.net/Prohlaseni.pdf> a <https://benacek.net/Leschтина%20a%20Klaus.pdf>

vydání Lidových novin, což jsem považoval za velice vtipné, protože vytýkal reformám V. Klause pět chyb a to poprvé kritikou zprava. Stále žasnu, jak úderné poznámky k probíhajícím reformám jsme měli. Mnohé platí až dodnes.

MS: Můžete být konkrétní?

VIB: Šlo o výtku pěti chyb ekonomické politiky: 1) Malá pozornost se věnovala rozvoji **malých a středních podniků plus startupů**, které jsou zásadní pro inovace, podnikatelské sebevědomí, zaměstnanost a stabilitu. Jedná se o národní podnikatelskou elitu a budování střední třídy. 2) **Malá privatizace a živnosti** by měly akcelerovat a stát se tak nejrychleji rostoucím soukromým sektorem. K tomu se měla přibalit široká **privatizace bytů**, na které by si noví podnikatelé mohli brát **hypotéky**. 3) Slabým místem kuponové privatizace je kriticky nízký stupeň koncentrace atomizovaných akcií. Už **kuponové knížky by měly být obchodovatelné**, a to i mimo investiční fondy. 4) Vzbuzování strachu před **zahraničním kapitálem**, velkým i malým, a bariéry mu kladené české transformaci jen škodí. 5) Malá podpora rozvoji **bankovních, fiskálních a zejména právních institucí**, jejichž kritická nedostatečnost ohrožuje plynulost chodu transformace zejména ze strany ochrany vlastnických práv. A právo by nemělo mít jen váhu, ale i meč. Ano, v té době (1991/9) ještě neexistoval český příspěvek světu v pojmu slova „tunelování“ a valná většina lidí se kupodivu dlouho chovala navýsost eticky. Zaostávání v uvedených třech institucích však už tehdy bylo varovné.

... Likvidace podniků – dědictví komunismu ...

VIB: Trochu odbočím: jaké alternativy česká privatizace měla? Těch bylo málo, ovšem všechny se nemohly vyhnout něčemu, co bychom mohli nazvat jako eticky závadné chování, protože všechny jsou nějak otevřeny destrukci a predátorství, což nemyslím zcela hanlivě. Zeptejme se: co bylo účelem privatizace? Byla zde prvotní snaha využít **stávající aktiva** a zaměstnance k vytváření **nového bohatství**, které by bylo konkurenceschopné v **otevřeném tržním prostředí**. Proto ten pozitivní výraz „transformace“. Ve skutečnosti to ale **nešlo bez rozsáhlé destrukce**. To znamená bez likvidace mnoha života neschopných podniků, či jejich podstatných částí, což je nejhorší, velice nevděčná a nevýnosná práce. Přitom se udělá množství chyb, protože informace chybí a pokud jsou, mění se tak, jak se rozkrývají nová fakta. Také výběr rozhodovatelů – ten nemusí vždy být optimální, a lidé, kteří mají odvahu a zvučný hlas, nemusí být dobrými strategy na dlouhé období. Hledají se lidé s životaschopnými vizemi a vůlí je prosadit.

MS: Jak taková likvidační práce probíhá?

VIB: Probíhá podle zákonů lidského myšlení shrnutých Kahnemanem do zkratk: myšlení rychlé A versus myšlení pomalé B. Tj. intuitivně-emotivní A versus logicko-informační B. Vyřešit otázku „co s danými aktivy, když jsem za jejich hodnotu odpovědný jen já jako vlastník, resp. výkonný manažer, a odpovídám za stovky zaměstnanců“ je nesmírně složitý úkol, protože informace o všech možných budoucích stavech okolí jsou v případě transformace hodně neurčité a odpovědnost hryže. Kdo ví jaká cena, poptávka nebo komparativní výhoda bude u našich výrobků za rok? Když na řešení B není ani čas, ani peníze, ani um, pak dojde na řešení A a to jinými lidmi, než co by řešili případ podle B. Přednost dostane okamžitý sběr nízko visícího ovoce před kultivací celého sadu: to, co má větší hodnotu jinde a nyní, jde do výprodeje, protože jinde to zřejmě umí využít lépe a zbytek jde napospas náhod. Zde je zdroj selekce instantních privatizátorů – v neprospěch těch rozvážných, strategicky myslících, ale neprůbojných.

MS: Vaše postoje jdou proti samotnému životu.

VIB: Jsou to náklady vypořádávání se s dědictvím komunismu, což je vstup do vichru **kreativní destrukce**. Komunistický systém byl anti-darwinovský a to se muselo změnit. Někdy se tím

výprodejem, tj. privatizací, dal zachránit celý podnik a všichni na tom byli lépe. Někdy se nedá zachránit skoro nic a všichni ztrácejí. To byl například smůlovatý případ Poldi Kladno. Že se tam něco při privatizaci muselo ztratit, to bylo nabíledni. Stehlíkovou krátkozrakou politikou bylo nakonec utraceno skoro vše.

MS: *Byly zde ekologické škody, ...*

VIB: ... a nejen ty. Byl zde alokovan obrovský fyzický kapitál – ale podle cílů Moskvy, které vedly do slepé uličky. Představme si společnost Škoda Plzeň. Měla 40 tisíc zaměstnanců. Podobně jako jinde ve světě, z tohoto průmyslu mohla přežít bez úhony tak desetina. Škoda Mladá Boleslav měla obrovské štěstí, poněvadž už byla sanovaná za komunismu – ne docela špatně – ovšem i tak mohla skončit podobně jako Tatrovka, kdyby šla do rukou L. Soudka, neúspěšného českého podnikatele. Byly zde obrovské cementárny, hutě, cukrovary, textilky, doly, chemičky, Tesly a zbrojovky. Ty všechny nebyly schopny konkurence a musely se jak razantně redukovat, tak mnohé zásadně sanovat investicemi. Taková rozhodnutí nikdo nechce dělat, a tak se otálelo a braly se půjčky. Mezitím aktiva, která se dala zpeněžit, někdo (a to vůbec nemusel být vlastník !) „tunelářsky“ zpeněžil, avšak jako oportunist a peníze využil na spotřebu – nikoli na re-investice. Ovšem ne každý tunelář to provedl tak neproduktivně. Plno lidí mělo současně zájem si založit vlastní podnik a takto přišli ke kapitálu na rozjezd. Zde je rozpor: tunelářství je morálně zavrženíhodné, ale ekonomicky přijatelné, ne-li přínosné pokud tunelář se svým podnikem uspěl.

Stačí se podívat na seznam 100 českých miliardářů. Ano, na mnoha vítězích privatizace lpí morální úhona, protože například podle amerického práva by museli jít sedět. Lze se na to dívat i pragmaticky: česká cesta transformace ve svém souhrnu vytvořila mnohem více pozitivních hodnot, než kolik toho zničila. Vyvarovala se masových forem predátorství a nepotismu a v soutěži s ostatními třiceti postsovětskými zeměmi byla v mnohém nejúspěšnější. Je krásné slyšet, že někdo má dnes recept jak to vše by bývalo bylo možné udělat mnohem lépe. Po bitvě je každý přihlízející maršálem. Masová privatizace odhaluje v lidech jak jejich pozitivní, tak negativní stránky. Jenom tvořit nové a jenom krást jsou dva extrémy, přičemž česká privatizace napomohla těm prvním znehodnoceným kurzem a neefektivní vystrašenou byrokracií.

... Čínská cesta ...

VIB: Značně odlišná forma je čínská cesta transformace, včetně privatizace a politické reorientace.

MS: *Můžete ji popsat?*

VIB: Čína se skutečnými reformami začala v r. 1978 jako zdaleka první. Odhození balastu monopolu rozhodování komunistických byrokratů nad ekonomikou a politickou ideologií mělo do r. 2012 v rukou pět reformátorů, z nichž každý přidal více kapitalismu a ubral marxismu ve prospěch pragmatismu, nacionalismu a konfucianismu. Zpočátku to bylo jen rozšíření pravomocí družstvům – tj. něco na způsob JZD Slušovice po celé zemi. Od r. 1985 se otevřela Čína světovému obchodu a investicím a od 1991 soukromým iniciativám a privatizaci. V r. 2001 byla z naivity USA přijata se slávou do Světové organizace obchodu, což Čína mistrovsky využila i zneužila. V r. 2007 se uzákonil rovný statut soukromého vlastnictví se státním. Komunistická strana však neustále zůstává u moci. Ekonomika je kapitalistická a politika je komunistická. Nejen, že Strana je u moci, jako byla u nás, ale obyvatelstvo k ní vzhlíží a uznává ji. Respektive je natolik kontrolováno, že se neodvážjí ji neuznávat. Kdo ale by mohl uznávat náš komunistický režim v roce 1989? Nikdo normálně uvažující nemohl uznávat komunismus a komunistickou stranu jako vizi pro své děti. Jak výrazně lépe fungoval Západ, věděli všichni. V politice jsme ihned volili demokracii a pluralitu stran. To je zásadní rozdíl oproti od nástupu Si Tin Pinga stále autoritativnější Číně.

MS: *Měl jste a máte přibližně 15 procent lidí, kteří tvoří protestní hlasy.*

VIB: Patnáct procent lidí za komunistického režimu získávalo víc, než mu dávalo, a to nejen ekonomicky, ale i v politické hierarchii. Proto ta nostalgie ke komunismu, respektive vládě silné ruky, která straní jistým vybraným vrstvám společnosti. Dalším se líbí politika rovnostářství a přerozdělování. Dle výzkumu NMS v r. 2019 uznávalo 38% Čechů starý režim. Podobné šokující zjištění zažili ve východním Německu, kde rovněž podobně velká část obyvatel nenachází zásadnější rozdíl mezi diktaturou a liberalismem, tj. svobodou.

MS: *Když se zamyslím nad vašimi slovy, vlastnit aktiva po pádu komunismu, znamená být kreativním hrobařem.*

VIB: Ano. Ale říkejme tomu raději inovátorské podnikatelství. Má prvky darwinismu a duality vzniku a zániku.

MS: *Je zde snaha zachovat to skutečně živé ...*

VIB: Česká cesta privatizace k tomu došla a podařilo se tím zachránit plno podniků, které byly schopny se rychle restrukturalizovat. Proč nevidět ten výrazný přesah pozitiv nad negativy?

MS: *Pozor, vždyť například vláda Petra Pitharta měla zájem propojit velké podniky se zahraničními investory. Cílem bylo, abychom zde měli stát, kde základ bude utvářen velkými podniky, které bude doprovázet zahraniční kapitál. Kupónová privatizace by nedostala takový prostor, pokud by se premiér Václav Klaus nevydal na takzvanou českou cestu transformace.*

Ten vlastenecký optimismus u Václava Klause bych spíš oceňoval. Sázel upřímně na hledání nových českých Bařů, Preissů a Petschků. V tom atomizovaná kuponová privatizace ale moc efektivní nebyla a musela projít divočejším obdobím hledání finálních vlastníků v tzv. třetí vlně (1996-98), která už byla pod taktovkou nedostatečně regulovaných investičních fondů transformovaných kulišácky do holdingů, které se zbavily minoritních akcionářů a často odfiltrovaly efektivní aktiva do osobních portfolií správců.

MS: *Zpět k čínské cestě.*

VIB: Ta má dvě tváře. Jedna, kde komunistická strana drží pevně v rukou giganty starého neefektivního průmyslu a banky. Velké tradiční podniky, jako železárny, zpracování surovin nebo stavebnictví, zůstávají v komunistických rukou, jsou silně dotovány státními bankami, avšak přežívají pod manažerským terorem, který byl inspirován Singapurem. Jsi úspěšný a loajální komunistický ředitel? Máš zelenou. Začíná ti to tam haprovat nebo jsi korupčník? Dostaneš těžký trest. Druhá tvář je o tom, že vše nové je liberalizováno ekonomicky, ale už ne politicky. Noví oligarchové musí sloužit Straně a stejně jako nomenklaturní kádry přísluší dle svého významu příslušné stranické hierarchii. To je sen všech autokratů. Zřejmě i u nás.

MS: *Lze tvrdit: díky tomuto východisku vznikají velká společenství jako je Huawei, Lenovo, Alibaba – jde o výsledek tvrdého kapitalismu.*

VIB: Je zde dvojitý metr. Politická kuratela komunistické strany je sama o sobě korupční a vyděračský systém. Současně se vyžaduje, aby vlastníci a manažeři byli od „ostatní“ korupce čistí. Jen se podívejte na skandály, které čínský „rozkvět“ doprovázejí. Jsem soukromník a potřebuji povolení, tedy uplatím komunistického funkcionáře penězi nebo loajální „výpomocí“ a dostanu povolení současně se stranickým krytím. Nicméně jsem stále kapitalista a musím dosahovat zisk. Nad ním jsem pánem já. Mohutné kapitálové toky ven z Číny a Hong Kongu, zejména do nemovitostí, naznačují, že mnohý čínský soukromý subjekt nemá doma bezpečí pod nohama.

MS: Nesmíte zapomínat na jednu skutečnost: jako Ukrajina byla obilnicí Evropy, Čína je dílnou pro celý svět.

VIB: Nelze podceňovat čínský kapitalismus v jejich soukromých podnicích. Kapitalismus současně s komunismem tam přežívá pod praporem neo-konfucianství, které si z původních skoro 3000 let starých myšlenek vybral ty imperiální: poslušnost k vládci a k vrchnostenským hierarchiím a tolerance nerovnosti. Současně však kult vzdělání umožňuje se z toho posledního vymanit. Skoro 700 tisíc čínských studentů studuje nyní na zahraničních univerzitách, zejména v USA a Británii. Tak je tomu po dobu 30 let.

... Čínský systém u nás? ...

MS: Vraťme se k naší situaci.

VIB: Nic takového jako čínský rozjezd 1978-89 jsme u nás neměli. Kdyby naši, respektive ti nadřízení moskevští straničtí činitelé, byli prozíravější, československé „jaro 1968“ by pustili, respektive později za „normalizace“ by JZD Slušovice zavedli všude, samozřejmě s tolerancí příjmové nerovnosti. To by sice automaticky vedlo k vlnám korupce a nerovnosti, ale nějaký náznak „čínského“ impulsu k růstu by se dostavil. Ani v r. 1968 u nás, ani později v JZD Slušovice se však neuvažovalo o povolení soukromého vlastnictví kapitálových statků a velkopodnikání na soukromý účet. Byl to jen náhodný náznak čínské cesty, jenž se u nás po komunisticky, zřejmě bohudík, nepovedla.

MS: Sluší se říci: čínský model nemohl být uplatněn též z toho důvodu, že Číňané a Češi nemají stejná kulturní východiska.

VIB: Ano, protože slovo komunismus/bolševismus bylo chápáno všemi, kdo měl otevřené oči, jako špinavé slovo už od konce 50. let. Komunistická strana neměla přirozenou autoritu. Šlo o autoritu zvenčí, z násilí. Dubček a Gorbačov to chtěli změnit. Oba ztroskotali. Čínská cesta je doprovázena čínskou úslužností sklonit se před komunistickou stranou. Kdyby v Číně byly svobodné volby, komunisté by je stejně vyhráli, na rozdíl od Hongkongu. Lze jen doufat, že u nás k totalitě už nikdy nepřistoupíme.

MS: Je to jiná mentalita. Možná to byl důvod, proč se Čína stala dílnou světa ...

VIB: ... s komunistickým vedením, kapitalistickou ekonomikou a totalitní imperiální politikou. Takovou cestou jsme my v r. 1990 jít nechtěli.

... Kroky akademických ekonomů roku 1991 ...

MS: Vraťme se nyní k prohlášení nezávislých ekonomů.

VIB: Ano, bylo tam uvedeno na prvním místě, že malé a střední podniky nedostávají prostor. Právě součástí čínské cesty bylo dát jim prostor. Ne, že by zde v roce 1991 nebyly podnikatelské příležitosti – právě naopak. Mohlo se proto udělat plno dalších kroků, které by růstu nových podniků daly stejnou prioritu jako privatizaci podniků starých. Mohly se usnadnit například úvěry kryté projektem.

MS: Můžete mechanismus popsat?

VIB: Jedná se o podporu nových podniků tzv. rizikovým kapitálem (venture capital for start-ups) kombinovanou s principy mikrokreditu, což by ale muselo začít národním projektem stabilizace bank, legislativy a soudnictví. Pak by se mohla rozjet podnikatelská mašina přes mikro, malé a střední podniky. Chcete podnikat, ale nemáte kapitál, ani nemovitost, jen nájem v paneláku a tak

nedosáhnete na hypotéku? Proto musíte operovat jen se svým jediným aktivem, s vlastním know how a podnikatelským plánem. Na toto jsou ale banky krátké, potřebují záruku. Proto svůj záměr sepíšete jako projekt. Ten se nechá připomínkovat investičním poradcem zdarma a předloží se nezkorumpované investiční komisi k posouzení. Přiznávám, že toto je slabé místo, protože každá komise bude dříve či později zkorumpovatelná a ne každá je kompetentní. Ta však nemá rozhodující hlas. Schválený projekt by se dal bance k novému posouzení, a ta by rozhodla o úvěru s 50% garancí státu. Úvěr by se mohl využít jedině na nákup fyzických aktiv, která by byla pod hypotékou. Žadatel by získal peníze a banka by kontrolovala, kam peníze jdou. V případě zásadního porušení podmínek nebo při krachu podniku, by aktiva propadla ve prospěch banky. Kriminální jednání by šlo k trestní odpovědnosti a to bleskově – ne jako to je s Čapím hnízdem. Naopak, ziskovost projektu po 5 letech by mohla vést ke státní prémii ze splátek úvěru a úroků, což by šlo na účet státních dotací. Další krok na podporu malého a středního podnikání by byla urychlená privatizace bytů, aby mohly být dány na mikrokredit jako kolaterál. Banky by měly menší objem špatných úvěrů a státní peníze by se méně sypaly do života neschopných podniků.

MS: Zde je vhodné připomenout, že díky relativně nižší inflaci, v porovnání s ostatními socialistickými zeměmi, měly české domácnosti vysoké úspory. A o ty poté, co začala hospodářská transformace, nepřišly.

VIB: Inflace v letech 1991 – 1992 byla 113 procent.

MS: V tomto ohledu je nutné srovnávat s ostatními zeměmi.

VIB: Zhruba jste ztratili polovinu ze svých úspor inflací, protože ani vysoké úroky inflaci nedokázaly kompenzovat po celá 90. léta. Tím jsme financovali transformaci ve velkém. Inflace napomáhá dlužníkům, kterými jsou v první řadě banky. Ty dluží střadatelům svěřené úspory a inflace banky plní penězi. Pak jsou zde podnikoví dlužníci a těch bylo v privatizaci množství. Těm také inflace nahrává do karet. Kdo to platí? Částečně stát z ražebného, tj. zisku z tištění peněz, no a hlavně ti nakrátko sestříhání střadatelů a pak daňoví poplatníci. Optimista ale může dodat, že to jsou jejich investice do příští prosperity.

MS: Ve srovnání s dnešní neinflační dobou je tehdejší inflace v nepoměru.

VIB: Nezapomínejme, že české úspory k financování transformace nebyly zdaleka dostatečné, i kdyby tam nebyla žádná inflace. Důležitější byly úspory podniků, které vycházely ze ziskovosti, plus úspory z nových příjmů domácností. Jejich kombinace už byla vysoká – dosahovaly 25-35% HDP. To byla hlavní síla našeho rozvoje malých a středních podniků, dokázaly-li se rozjet.

MS: Můžeme říci, že možná by došlo k rozdělení velkých kapitálových celků, s čímž přichází i notně nekalé praktiky.

VIB: Na transformaci obřích podniků si mohl troufnout jedině strategický zahraniční investor, a i ten většinou požadoval, aby byl podnik nejdříve oddlužen státem a jeho ztrátová aktiva oddělena. Tyto socialistické kolosy byly téměř všechny monopoly, z nichž se mnohé po otevření světovým trhům otřásaly v základech. Sestávaly z množství přidružených závodů a provozoven. Vždy se v nich našel nějaký šikovný člověk, který měl podnikatelské buňky a byl by schopen provozovnu vést. Rozšíření malé privatizace by zde pomohlo. U kuponové privatizace chyběl mechanismus jak spárovat malého držitele akcií s takovým potenciálním zachráncem bez peněz.

MS: Jste pedagog, vyjděme tedy z modelového přístupu.

VIB: Tam se cítím volněji a skutečně jsem se na to celý měsíc připravoval. Pokud to chcete slyšet poctivě, je to velká přednáška, která mnohá zjednodušení, morální rozhořčení a ideologické

výkřiky o tom, že by se privatizace dala dělat lépe, staví do světla reality, která těch skutečných variant moc neměla. Přesto tam byl výběr v detailech a jak se říká „dábel je v detailech“.

MS: Dobře, dostáváte volný prostor a já poslouchám.

VIB: Podívejme se na abstraktní příklad, v němž si znázorníme, jak se podnikové kolosy musely rozdělovat, což otevíralo příležitosti jak k tunelování, tak ke hloubkové restrukturalizaci.² Objektem je podnik-konglomerát (K), který šel do kuponovky. Byl snadno transformovatelný do holdingu, v němž se rozlišují poboční závody a provozy zařazené do skupin A a B. V pobočkách A je 75 procent aktiv téměř bezcenných – jsou zastaralá a jejich produkce je ztrátová. Jsou tudíž určeny k likvidaci. Šanci rozvíjet se naplno má jen zbývající půlka poboček (B), což je složitá bankrotová situace, protože **K zatím funguje v akciích jako celek**. Je nutné si uvědomit, že aktiva A a B jsou oceňována v socialistických pořizovacích hodnotách, např. 200A+200B mil Kč. Konglomerátu K se na 400 mil Kč vypíšu akcie. Například 400 tisíc kusů po nominálních 1000 Kč. Na druhé straně ale **potenciál reálných tržních hodnot A a B by mohl být silně asymetrický, např. 50A+450B mil Kč, tj. 500 mil celkem za K**. Samozřejmě, v realitě to zařazení do A a B má mnohé hraniční případy a navíc rovnovážné tržní ceny mají smysl jen v delší budoucnosti, řekněme do 3 let restrukturalizace. Takže zůstaňme u našeho modelu, kde tržní ceny A a B jsou rozeznatelné už počátkem privatizace. To je náš základní předpoklad. **Při kvalitní privatizaci by se hypoteticky dala zachránit hodnota 25% aktiv v A a 100% aktiv v B za zmíněných celkových 500 mil Kč**. Testujme tuto hypotézu zda je pravdivá.

Nastíháme si nyní případ nekvalitní formální privatizace, kdy došlo k tunelování managementem, a dvěma dalšími tunely jedním privatizačním fondem. Akcie K = A+B byly z 20% drženy a tím i kontrolovány spekulativním investičním fondem (SIF). Získal je tím, že 500 DIKů³ mu odevzdalo své kupony. Zbýlých 80% akcií drželo 3000 DIKů. Takže DIKové drželi 320 tisíc akcií a SIF 80 tisíc akcií.

MS: Jakými spekulacemi se ten „spekulativní investiční fond“ zabýval? Zřejmě jen tunelováním.

VIB: První nebezpečí hrozilo od socialistického managementu K, jehož dozorující ministerstvo nebo správce fond SIF neměly zpočátku ani lidi, ani expertízu ke kontrole. Management sám začal „zachraňovat“ z K co se dalo, a to tunelářským výprodejem fyzických zásob a drobného zařízení za pakatel svým vlastním lidem, kteří vše hned přeprodají za vyšší tržní cenu 50 mil Kč, které vrátí do kapsy managementu. Tím byla aktiva K ochuzena řekněme o 5A+45B mil Kč, které využívá pro vlastní spotřebu. To je první tunel, hodně neefektivní, protože nevedl k reinvesticím. Vytunelovaná hmotná aktiva za 5+45=50 mil Kč však žijí dál, **zřejmě i prosperují**, zatímco Holding K zůstal bez síly na tržní restrukturalizaci. První tunel mu trochu pustil žilou, přičemž management neměl moc motiv postavit ho na nohy i nadále. Tunel 1 je primárně destruktivní – zejména vůči rozvoje závodů ve skupině B. Tento **úhybný sklon privatizačních správců k oportunistickému „asset stripping“ (= umenšování aktiv krádežemi), místo vyhnání spravovaných podniků do prosperity, je největší slabinou kuponové privatizace. Otázkou je ale zda systém nějak konverguje ke kvalitním vlastníkům. Osobně se domnívám, že ano, i když je to cesta trnitá.**

Fond SIF, aby získal kontrolu nad řízením K, se proto musel rychle zbavit starého managementu. Cíl nového managementu spřízněného se SIF je získat plnou kontrolu nad B. Proto musí SIF

² Upozorňuji čtenáře, že následující text je hodně náročný na kupecké počty a paměť. Budu povděčen za jakékoli poznámky ohledně správnosti výpočtů a logiky úvah. VB.

³ Zkratka DIK znamená „držitel investičních kuponů“. Ten buď za ně nakoupil akcie sám nebo právo na to předal investičnímu fondu.

přistoupit k **vytlačování malých akcionářů** (tj. 3000 DIKů), kteří jsou spíš zombie, než aktivní akcionáři. Aby za to SIF moc neplatil, akcie K dále znehodnotí celkovou účetní ztrátou, kterou ani nemusel moc fingovat. Tržní hodnota všech akcií K se tak dostane kvůli nedostatečné poptávce po jeho „špatných“ akciích K na kotaci pouhých 125 Kč za kus. Akcie tak získávají vlastnost „**junk stocks**“. **Tržní hodnota K pak klesne na 125 Kč x 400 000 akcií = 50 mil Kč celkem.** Což je rozdíl oproti původním 400 milionům.

Protože 1 DIK drží v průměru 107 akcií a SIF jich potřebuje získat 200 tisíc, SIF odkoupí od 1875 aktivnějších DIKů jejich akcie kotované pro K jako celek.⁴ Tj. odkoupí jejich 200 tisíc akcií za 125 Kč, což ho stojí pouhých 25 mil Kč, na což si půjčí úvěrem U1 u banky. Nyní vedení SIF může využít díru v zákonech a převést ze SIF do své soukromé spekulativní firmy (SSF) ⁵ 50% aktiv K, na které použije 200 tisíc akcií odkoupených od DIKů. Které podniky/provozovny tam převede? Samozřejmě jen ty, co patří do skupiny B. Ano, je to vlastnické portfolio v budoucnu výnosných podniků. Trikem je, že úvěr U1 za 25 mil Kč si mohla obstarat i SSF a „propůjčit“ ho SIF na platbu za akcie od DIKů. SIF pak vrátí dluh vůči SSF ve formě 200 tisíc akcií aktiv B. Tím získal přes SSF kontrolu nad 200 koupených+80 vlastních=280 tisíc akcií. To představuje vlastnictví 70% aktiv holdingu K! DIKové také nepřišli zkrátka. Se 107 akcií na hlavu dostal každý v průměru 13 333 Kč, což je lepší než co sliboval V. Kožený v Harvardu.

MS: Zde je zajímavé se ptát, jaká byla cena kuponové knížky obecně.

VIB: Podívejme se, jaká byla její očekávaná výnosnost konkrétně v první vlně. První odhady Oldřicha Kýna z Bostonu byly 15 000 Kč, protože se očekávalo, že komunistické podniky většinou nepřežijí privatizaci. Že jsou příliš zkorumpované. Postupně, jak se do transformací dostával optimismus, se odhady zvyšovaly až do výše 20 800 Kč - tehdejších zhruba 7 platů. **Při 8,5 milionech DIKů v první vlně to znamená, že vložená účetní hodnota 375 miliard aktiv byla tržně transformována do hodnoty 177 miliard Kč. To pak implikuje, že 53% aktiv (tj. účetních hodnoty podniků) se bude muset nějak zlikvidovat.** Např. věnovat darem, nechat ladem nebo sešrotovat. Je paradoxem, že tunelování byla vlastně také likvidace a ještě větším paradoxem bylo, že **hodně tunelování mělo pozitivní ekonomické výsledky.** Dokonce bych řekl, že valná většina. **Rozdíl je v čistě ekonomickém versus morálním pohledu na věc.**

MS: Argumentujete, že když vám někdo něco ukradne, vy sice tratíte, ale získává zloděj.

VIB: Ano, je to sice smutné, ale je to tak – pokud ale zloděj věc umí stejně používat! **Společnost jako celek pak netratí nic.** Morálním problémem na kvadrát je, pokud zloděj umí ukradená aktiva používat dokonce lépe! Asi nikdo by se nepyšnil heslem „Zlodějinou k prosperitě“. Tou se pyšnil komunisté, když znárodňovali vše co se dalo. Těm ten tah nevyšel. Obávám se, že jistou část

⁴ Vzpomeňme výzvu tzv. 3. vlny privatizace „akcionáři plačte“ a proto prodejte rychle své akcie. Nebo heslo V. Koženého „slibuji vyplatit 10-násobek“, tj. 10 000 Kč na dlaň za získanou kuponovou knížku, což byl z jeho strany geniální tah. Víc než totéž získal z každé věnované knížky on sám, protože investoval body do lepších podniků, než zbytek investorů. Pokud investoval podle rozvah podniků, které jako insider obíhající kolem ministerstva financí získal, mohl z každé kuponové knížky získat tak majetek za 22 000 Kč, což po vyplacení 10-násobku DIKům činí 12 000 Kč čistého.. 1 050 000 DIKů jeho Harvardských fondů krát 12 000 Kč = 12,6 miliard Kč. Plus 240 000 DIKů, kterým nedal ani těch 10 035 Kč, což činí 2,4 mld Kč. Pak můj odhad čistého jmění v rukách V. Koženého je tak 15 mld Kč v účetních pořizovacích cenách. Jenže převaha výnosných podniků v portfoliu jeho fondů je činí tržně hodnotnější. Vytunelování aktiv tak za 15-20 miliard je největší finanční skandál v Česku. Je dosud stále v likvidaci.

⁵ Šlo o založení malé fiktivní holdingové společnosti pod vlastní kontrolou („shell company“), do níž se budou převádět prodejem za pakatel ta aktiva (tj. jejich akcie), která budou dobře vynášet. Podle hospodářského práva ve vyspělých tržních zemích je vyvádění spravovaných aktiv prodejem pod běžnou cenou, navíc mezi zasvěcenými osobami („insider trading“), trestným činem „asset stripping“, tj. vyváděním majetku. Podobně trestným je koupě z účtu spravovaného podniku něčeho nad běžnou tržní cenou. Například reklamy, expertízy, atd.

úspěchu české privatizace je nutno připsat takovým „produktivním krádežím“, protože Češi umí být iniciativní a o to víc, když se světla zhasla (jak to krásně nafilmoval Miloš Forman v Hoří má panenko. Bohužel, právní rámec tyto věci dlouho u nás nezvládal řešit lépe. Věc byla komplikovanější tím, že hodně tunelářů ukradená aktiva používat neuměla, neprodala je včas dále někomu šikovnějšímu (například do zahraničí) a jejich národohospodářský potenciál nebyl využit. Ono těch skutečně šikovných manažerů u nás zase tolik nebylo. Jedna z velkých chyb české privatizace bylo, že byla uzavřena zahraničnímu kapitálu. Československý kapitálový a podnikatelský trh s 15 miliony obyvatel byl na masovou privatizaci strašně malý. Jednak se měl umožnit prodej kuponů mezi lidmi a investiční fondy se měly otevřít zahraničí. Pokud si dobře vzpomínám, rakouská Credit Anstalt si prostřednictvím své české dcery založila investiční fond, celkem úspěšný v počtech DIKů, protože slíbila, že bude vše dělat čistě morálně. A to byl problém. V restrukturalizaci získaných podniků se nemohla opřít o polštář snížených cen akcií a „skořápkové“ firmy na vyvedení akcií DIKů. Musela pak DIKy štedře vykupovat a přijít tak o cenný kapitál k úspěšné restrukturalizaci získaných podniků. Poctivec v nekalé konkurenci ostatních zákonitě prohrává.

MS: *Vraťme se ale k naší případové studii, kde SIF zvýšil svou majoritu ze zákonem přípustných 20% najednou na 70%.*

VIB: Ano tu majoritu navýšil ne jako SIF, ale z 50 procenty jako nezávislý akcionář SSF. Zaplatil za to pakatel: 25 mil Kč, za což zaplatil půjčkou U1 u banky. Tento klíčový převod od malých akcionářů SIF do SSF je těžko postižitelný i v zemích s funkčním právem – uvedená cena byla přece momentální tržní cenou (bohužel zmanipulovanou, což je těžké dokázat). To je **druhý tunel, protože za 25 mil Kč získala SSF 200 tisíc akcií představujících 100% fyzických aktiv B v potenciální tržní hodnotě 405 mil Kč** - tj. celkových tržních 450 mil Kč minus původním managementem prošustrovaných 45 mil Kč! V SIF tak zbylo 80 tisíc jeho vlastních akcií, plus 120 tisíc akcií „spících“ DIKů. Tj. 200 tisíc akcií celkem, což přesně pokrývá jen vlastnictví neživotaschopných podniků v A. Trhy tuto změnu v kvalitě okamžitě „ocení“ snížením ceny akcií K ze 125 Kč na 80 Kč. Vykazovaná účetní hodnota A (tj. vytunelovaného K) je stále pofiderních 200 mil – 5 mil prošustrovaných = 195 mil Kč v pořizovacích hodnotách, zatímco její tržní cena je 80 Kč x 200 tisíc akcií = 16 mil Kč. Další trik je v tom, že potenciální hodnota A je 45 mil Kč (tj. 50-5 prošustrovaných), což skýtá možnost další spekulace.

Tím se blížíme ke třetímu tunelu: Místo resuscitace aktiv A tržní restrukturalizací a získání 45 mil Kč se SIF tak za 5 let, rozhodne SIF o jejich „lepší“ využití. Ztrátové závody a provozy v aktivech A směřujících ke konkurznímu řízení použije SIF jako zástavu k získání „sanačního“ úvěru U2 80 mil Kč na 10 let, o němž ví, že nikdy splacen být nemůže. Za tento úvěr od úplatkem „spřátelené“ banky se nakupují všechny vstupy do výroby (materiál, mzdy a závodní stravování zdarma) a kryjí se některé ztráty. Správně by za to měl být v bance úvěrový ředitel okamžitě vyhozen (což se u nás v 90. létech nedělo). Života neschopné firmy v A tím mohou přežít další 2 roky, což zaměstnanci vřele vítají a souhlasí se super-štedrými odměnami. Pro SIF je to ale čas na účelové podfakturace prodejů a nadfakturace nákupů spřízněným duším, což je další typ korupce podobný tunelu 1. Rozdíl je však v tom, že společně se **vytunelovává úvěr od banky**. Třetím rokem se A a SIF likvidují, protože další peníze už nejsou. Firmy A jdou do bankrotu s cenou akcií nula. SIF se bance omlouvá, že její business plán nevyšel jako *vis mayor*. Zbytkové hodnoty v SIF (např. 14 mil Kč za pozemek a pár strojů) jdou bance za úvěr U2. K tomu SIF také bance zaplatila splátky 16 mil Kč, čímž je „bad debt“ U2 snížen na 80-14-16 = 50 milionů. Pohrobkové SIF mají nakonec na svém kontě v SSF tržní hodnotu B 405 mil Kč, plus 60 mil Kč⁶ připravených pro třetí

tunel. (SIF z úvěru U2 80 mil Kč splatila bance 16 mil, plus vykryla za 4 miliony některé z dluhů podniku vůči dodavatelům energií, zaměstnancům a státu, což za 2 roky činilo $80-16-4 = 60$ mil, které se rozhodla získat tunelem č. 3.) Ten se ale musí naplnit, k čemuž napomůže „spolupráce“ se SSF. Ta zprostředkovává pro SIF dodávky materiálových vstupů a služeb, a slouží jako schránka pro odbyt a marketing. Vstupy SIF nadfakturovává a výstupy podfakturovává – celkem za 60 mil Kč. Z toho SSF zaplatí 25 mil za úvěr U1, plus úroky 5 mil Kč, přičemž jí stále ještě zůstává 30 mil jako čistý výnos z tunelu 3. Po dvou létech se SIF likviduje a na jeho 1125 DIKů – věrných akcionářů podniků A – nezbyde nic.

MS: *Ti pak se zřejmě přidávají k Miloši Zemanovi s jeho tvrzením, že česká privatizace byla krádeží století. Jak to však je doopravdy?*

VIB: Přejděme k závěrům. Po etické stránce je celá kauza kuponové privatizace plná nemorálních akcí a transferů, i když právně tehdy těžko žalovatelných. InSTITUTE vymáhání na Západě tolerovatelného tržního chování chyběly. Po pragmatické stránce, mnohé z neetických postupů zlepšovaly efektivitu transformace. Ano, ekonomie a její management je plný morálních rozporů. To perfektně postřehl guru kapitalismu Adam Smith. Sepsal dvě knihy: jednu o bohatství národů prostřednictvím efektivnosti, podnikatelské dravosti a sobectví. Druhou a morálních sentimentech. Třetí připravovanou knihu o moci, hierarchiích a nerovnosti lidí už napsat nestihl. V té by musel přiznat, že ekonomie tvorby bohatství a morálka nejsou automatické komplementy. Jejich sladění vyžaduje demokracii s perfektní státní správou, legislativou a soudy. Ve které zemi to tak je? Navíc v podmínkách transformace politiky a ekonomiky. Musíme být realisté a pohlížet na privatizaci z hlediska tzv. second best, tj. druhé nejlepší alternativy. Pojďme nyní případ po případu.

- a) V naší ilustraci privatizace přivedla plných 100% aktiv B do ziskového provozu, i když SSF nemusela být jejich nejlepším manažerem. Systém ji však motivoval, aby SSF výhodně prodala svá aktiva B za cenu blízko 405 mil Kč někomu, kdo bude schopen je přivést ke světové konkurenční schopnosti. Našel by se tak konečně finální efektivní vlastník! Ten brzy může víc než nahradit společenskou ztrátu výroby v závodech A.
- b) Vlastníci SSF, pokud mají podnikatelského ducha, mohou příjem 405 mil Kč zainvestovat do rozvoje nějakého nového startupu a nadále zvyšovat HDP.
- c) Zabránilo se také dalšímu neproduktivnímu tunelování K starým managementem, který fungoval načas bez dozoru. Neproduktivní filuta byl nahrazen mnohem produktivnějším filutou. Dokonce i krádež starého managementu vedla k efektivnější alokaci kradených aktiv.
- d) I největšímu trestnímu činu v naší ilustraci, tj. rozkradení úvěru z banky, lze přiřadit jisté ekonomické polehčující okolnosti: úvěr byl svým způsobem státní podporou zaměstnanosti a prodloužil o 2 roky přechod pracovníků do perspektivnějších podniků.
- e) Privatizace A umožnila jeho neperspektivním závodům měkké přistání v bankrotu, který musel přijít tak či tak. Politika uvádění A do stavu životaschopnosti by s největší pravděpodobností byla dražší než ztráta banky 50 mil Kč.
- f) Vyžadovat perfektní morální chování všech subjektů privatizace, které nikoho nepoškodí, hrozí potenciálně stavem váhání v nečinnosti, tj. ekonomické paralýzy v čekání na Godota. Např. SIF by byl zaseknut v nedostatku financí na hloubkovou transformaci a hlavně nedostatkem motivu pro koho má vyvést B do stavu mezinárodní konkurenceschopnosti. 3000 malých spících DIKů není schopno hnát své správce v SIF k efektivnímu chování. Vystává riziko, že SIF zaujme destruktivní typ tunelování, jakým byl tunel 1. Tunel č. 2 je hodně rizikový, což vyžaduje mít odvahu a jistou cynickou

obchodní inteligenci. SIF nemá moc na vybranou, jak se dostat k ovládnutí aktiv B, což je obrovský motiv.

- g) To, že hodnota aktiv A bude konvergovat k nule, je přirozené. Jejich transformace na efektivní aktiva jde proti jejich komparativní nevýhodě a je proto možná jen v režimu trvalých dotací.
- h) Deprese HDP při privatizaci je přirozený jev, který vyjadřuje jaká část ekonomiky se musela likvidovat. V Československu byl souhrnný propad HDP 22% za 1990-92. Za Česko „jen“ 17%, což ekonomika dohnala následným rozvojem v r. 1996. Je nutno poznamenat, že náš propad byl mezi transitivity zeměmi jeden z nejmenších.

Nyní následuje **akademická úvaha**:

MS: Vidím, že v sobě nezapřete vysokoškolského kantora. Ptám se, kolik skutečných škod bylo vlastně ve vašem školním případě napácháno? To studenty také učíte jak páchat kriminální transakce?

VIB: Kriminální triky je v mém kurzu Mezinárodních financí neučím. Jsou tam ale spekulace s měnami a všichni musí mít povědomí co to je „asset stripping“, tj. vyvádění hodnotných aktiv. V r. 2010 jsem však v mé třídě hrál učitele ve filmu Radima Procházky Drnovické catenaccio, který vysvětluje jak se dá vytunelovat miliarda z abstraktního podniku Seduza. Takže jsem poučoval tisíce návštěvníků kin jak se ten podvod dělá. Na ty triky, jak lehce zbohatnout, ale už bylo pozdě. Ale k vaší otázce:

Reálná hospodářská škoda z naší ilustrace privatizace K byla jen ve skupině A. Podniky B se podařilo transformovat bez ztráty aktiv, přestože použité metody nebyly moc košer. Reálnou škodu v A nelze vztáhnout k pořizovacím cenám 200 mil Kč, protože ta neodráží tržní užitek jejich firem. Ten byl jen 50 mil Kč. Přitom 150 mil reprezentovaly tzv. utopené náklady, které nebylo možné sanovat, např. budovy, které bylo nutné zbourat, stroje, pro něž nebylo žádné využití, ekologické škody, atd. Jejich „odpis“ by přišel bez privatizace tak či tak – a stál by zřejmě jen více. Výkřiky, že v A bylo ukradeno $200 - 5 - 14 = 181$ mil Kč jsou mimo realitu. Za tak neefektivní podniky by dát tolik peněz bylo sebevraždou. Z jejich tržní hodnoty 50 mil Kč našlo ekonomické využití 5 mil rozkradených starým managementem, a 14 mil z konkurzního rozprodeje. Zbytečně se zničilo nevyužitím jen $50 - 5 - 14 = 31$ mil Kč aktiv v A, plus nula v B. Počítáno k původní pořizovací hodnotě aktiv K 400 mil Kč to je ne moc výrazných 7,8%, přestože tunelů tam bylo pozhnaně. Ano, určitě bylo privatizací napácháno množství morálních a právních přešlapů, ale národohospodářských škod až tolik nebylo. Bylo jich mnohem méně, než jak by z černých kronik vyplývalo.

Aktivnějších 1875 DIKů získalo solidní 13-násobek ceny své investiční knížky, kterou lze také považovat za los do loterie. Zbylých 1125 DIKů nedostalo nic. Jejich ztrátu můžeme počítat buď jako sumu ceny kuponových knížek: 1125×1035 za knížku = 1,164 mil. Kč, což je v loterii pakatel (pokud riskantně vsadili všechny body do K). Nebo opačně, jako obrovskou ztrátu „jejich“ aktiv, tj. jako 37,5-procentní podíl DIKů na 400 milionech v pořizovací ceně, zmenšených o 20-procentní podíl SIFu, tj.: $(400 - 400 \times 0,2) \times 0,375 = 120$ milionů. Každý z 1125 DIKů by tak přišel o hypotetických 106 666 Kč! Zbytek DIKů také. Ještě větší demagogie (nebo naivita?) je spočítat výnos DIKa z optimálního tržního ocenění jejich optimálně tržně transformovaných aktiv K, tj. z $50A + 450B$, což dává 133 tisíc Kč na DIKa. **Respektive 1249 Kč na akcii. Tj. stejně jako manažeři SIFu, kteří by museli s prázdnou kasou učinit transformační zázraky jen tak z rozmaru.** To by snad dokázal jen Alon Musk. Čeští nezkušení manažeři stěžují s pomocí tunelu 2 a s půjčkou v bance na krku zvládli dosáhnout na odměnu 125 Kč na akcii a 13 333 Kč na aktivního DIKa.

Demagogie, zloby a neznalosti podstaty tržního hospodářství bylo ve všech postkomunistických zemích víc než dost. Co tak dobrého DIKové pro společnost udělali, aby každý dostal nebeskou

rentu 133 tisíc Kč? Prakticky nic! A jakou odměnu by si zasloužili manažeři ukázkově provedené privatizace, jejichž podniky dostaly super-moderní stroje, přeškolení zaměstnanců a dokázaly se přeorientovat z „trhů“ na východě na západ a být tam vážným konkurentem s vysokou přidanou hodnotou? To mohla dokázat jen malá část managementu. Špatní manažeři s nejhorší morálkou prostě kradli prostřednictvím tunelů typu 1. Ti sofistikovanější „holili“ polostátní banky tunely typu 3. Vůbec, bankovní socialismus byl skrytou podobou dotací privatizátorům, aby měli více času na restrukturalizaci. Byl posvěcen premiérem Klausem, který sice nevěřil dotacím, ale věřil Friedmanově doktríně expanzivní monetární politiky. Slavné americké „kvantitativní uvolňování“ se od nás vlastně učilo. V našem případě sice banka ztratila u úvěru U2 50 mil Kč, ale ty peníze zůstaly v ekonomice a někdo je mohl použít na nové nákupy. Možná dokonce na investice.

MS: *Tak toho bylo ale opravdu hodně! Můžete se ještě vrátit k té klíčové ztrátě v podnicích A?*

VIB: Ztráta účetní hodnoty A v původním ocenění výši 200 mil Kč, z níž se skutečně ekonomicky využilo 5+14 milionů je skutečný ekonomický problém. Ve skutečnosti, v tržním vyjádření, ztráty byly 50-19 = 31 milionů, tj. 62%. I to je hodně! Hlavní paseku nadělal tunel 3. Položme si otázku kam se poděl rozdíl mezi účetní hodnotou A a jeho tržním oceněním, tj. mezi 200 a 50 miliony. Těch 150 milionů byly neefektivně vynaložené investiční náklady na budování závodů A během éry komunismu. Co je efektivní, o tom rozhodují odběratelé prostřednictvím trhu. Ten ale plánovači nebrali do úvahy a rozhodovali špatně.

Účelem privatizace je zavést tržní ekonomiku a oddělit zrní od plev. Demagog může argumentovat, že pokud by nepadl komunismus, pak by podniky A skvěle fungovaly s pomocí dotací a plánovaných cen, přestože jejich výrobky vlastně nikdo neuměl pořádně využít. Výtka, že z účetní hodnoty A ve výši 200 mil Kč se ekonomicky zachránilo jen 19 milionů a 181 mil Kč jsou rozkradené hodnoty, je fikce a zkrat v uvažování. Zničeno, respektive nevyužito, bylo ve skutečnosti jen 31 milionů na **nevyužitých/zmařených příležitostech**, což je doplněk do tržního potenciálu 50 mil Kč. Je to problém slabého řízení. Ano, půlka manažerů musela být zákonitě pod průměrem, přičemž ani ten průměr nemusel být na úrovni: bez produktivních nápadů, iniciativy a bez vysoké morálky. Oddělit tyto „plevy“ mělo nadřazené vedení a to dříve než to slabé vedení odhalí trh a nedostatek poptávky pošle daný závod samospádem do šrotu.

Je zřejmé, že suma morálních ztrát (například ponechání 1125 DIKů bez jakékoli kompenzace, plus sázka na tunelářské praktiky podhodnocení akcií) a skutečné národohospodářské ztráty státu jsou dvě nesouměrné veličiny, které populisté s rozkoší účelově zaměňují. Pokud etika půjde stranou,⁷ ne vše, co bylo rozkradené bylo ekonomicky destruktivní. Např. 5+45 mil konvertoval starý management K na spotřební zboží a osobní nemovitosti. Tyto peníze, jakož i rozkradené zboží, zůstaly v ekonomice a zřejmě se čile měly k životu. Z aktiv B vytunelovaných v tunelech 1 a 2, tj. z aktiv 45+405 mil, se ekonomicky neztratilo vlastně nic! Tak postupovali mnozí z našich dnešních miliardářů. V horším případě, jak to prováděl V. Kožený, se peníze převáděly do zahraničí, za což česká společnost musela platit exporty zboží. Kožený českou ekonomiku poškodil tím, že své příjmy u nás nereinvestoval. V globalizované ekonomice je to však standardní transfer, takže nikdo ho za to trestat nemůže. Jeho nejvíc nekalá transakce byla zisk lodí v ČS námořní plavbě, které však všechny obratem prodal do zahraničí a peníze skončily na Bahamách. Takže: neměli jsme ani lodě, ani peníze za ně získané. To je rozdíl například od

⁷ Zde se omlouvám, ale nebude to poprvé kdy úspěšný business pošlapal morálku. Jsme v už dříve diskutovaném antagonismu kdy zloděj umí zdroje využívat lépe než okradený. Každé římské právo by i toho nejgeniálnějšího zloděje mělo potrestat. Jsou však období, kdy právo tahá za kratší konec. V naší privatizaci světla práva moc nespřítala. Sorry! Ekonomie je definovaná jako deskriptivní analýza osvobozená od morálních soudů (což správně mnozí kritizují). Chápejte ji proto taky tak.

vytunelování konglomerátu Setuza a.s. kmotry Mrázkem a Pitrem. Vyvedli z ní téměř miliardu, ale její provozy nadále fungují, i když po názvem STZ. Myslím, že peníze získané za tunel také zůstaly v Česku.

MS: Takže tvrdíte, že je hrubým omylem, když kritici privatizace nasčítají hodnoty v tunelech a vykazují je jako evidentní společenské ztráty.

VIB: Ano, ve skutečnosti se z ekonomického hlediska jednalo „jen“ o **přerozdělování** hodnot mezi státem a různými jednotlivci, kteří si nárokují jejich vlastnictví. V našem příkladě to byli jednotlivci tvořeny původním managementem K, představiteli SIF a SSF a DIKy. Např. zde se stát vzdal privatizací celé hodnoty A+B a předal je DIKům. Bylo už toto krádeží? Dále stát prostřednictvím banky a Konsolidační agentury dotoval útlum A částkou 80-16-14 = 50 mil Kč, což lze brát částečně i jako formu sociální výpomoci zaměstnancům. Bylo to *zcela* špatně? Nebyly ty 2 roky přežití A také benefitem pro společnost?

Je ztráta ze spekulace na rozkmitaném akciovém trhu typu „loterie“ společenskou ztrátou, když na něm jiný vyhrává? Kdo má za to nést odpovědnost než jen spekulant? Správcové“ SIF a vlastníci SSF získali 405 + 60 mil Kč. Přitom za těch 495 milionů musela SSF tvrdě bojovat na poli restrukturalizace a modernizace všech podniků B. Pokud cílem privatizace bylo přivést fyzická aktiva K do efektivní tržní ekonomiky, tak z celkově zachránítelem hodnot A+B v hodnotě 500 mil Kč bylo zlodějsky redistribuováno (nikoli zničeno) tunelem č. 1 50 mil a 405 + 14 mil přežilo. Tj. $(50+419)/500 = 6,2\%$ bylo skutečně zničeno, tj. hodnota 31 mil Kč. Relativně nejvíc na „přerozdělování“ doplatili DIKové. Jejich role v české privatizaci však byla jen zprostředkovatelská.⁸ **Stěží mohli hrát nějakou pozitivní roli při řízení firem. Očekávalo se od nich ale, že svými postřehy při přihazování v jednotlivých kolech při udělování svých bodů podnikům přispějí k lepšímu ocenění aktiv. Ceny životaschopných podniků tak rostly a těch neživotaschopných klesaly k nule. A dále, že cenovými informacemi napomohou při hledání schopných finálních vlastníků. Tyto své úkoly DIKové skutečně i plnili.** Je to obdoba způsobu jak se tvoří wikipedie. Nebyla to hra na nové malokapitalisty! Vlastně to nebyla ani čistá loterie. Kuponová privatizace byla konstruktivní hrou! Většina z těch informovanějších DIKů přišla ke svému patnáctinásobku. Někteří i ke stonásobku. Neinformovaní a ti co vsadili na vlastnictví velkého množství „junk stocks“ většinou prohrávali. Na konci ale museli DIKové odstoupit a velcí finanční hráči je skupovali. Ti, co s prodejem dlouho váhali většinou zjistili, že jejich akcie jsou neprodejně. Jejich podniky ani nemusely existovat. Smůla!

MS: Stále nám zbývá povinnost nenechat morálku na holičkách, na rozdíl od ekonomů, kteří si to dávají přímo do svých premis uvažování.

Žádnou formu masové privatizace v dobách transformace nelze odizolovat od neetického chování, protože finální vlastníci se od počátku jen hledají v **netransparentním prostředí** – často u lidí a firem bez historie a bez zkušeností. Ti selhávají snadněji. Vězme však, že české prostředí je mezi zeměmi EU nejvíce tolerantní k uplácení, a to i přes zlepšení za posledních 20 let. Potvrzují to data K. Bašné ze Sociologického ústavu: https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/K-darkum-a-protisluzbam-jsou-Cesi-nejtolerantnejsi-z-EU-rika-sociolozka/?rtm_click=905f9731.

⁸ Autoři kuponovky se evidentně nechali inspirovat teorií racionálních expektací. Podle ní má více hlav více rozumu a v průměru se dav třetí do reálné ceny akcií, protože je schopen čerpat z většího rozsahu informací a z vlastní zkušenosti. Podmínkou platnosti této teorie je, že ceny jsou tvořeny trhem (tj. exogenně), což bohužel v českých poměrech neplatilo a o skutečném potenciálu tržní efektivnosti podniků v té době měl tušení jen málo kdo. Tři paralelní akciové trhy u nás tehdy nebyly efektivní a ceny často dokázal kontrolovat dominantní subjekt ke svému prospěchu. Tuto zásadní cenotvornou roli kuponovka sehrála jen částečně, i když i to bylo přínosem.

Finálních efektivních vlastníků musí být zákonitě velice málo a ještě méně těch s morálními zábrany. Česká originální forma kuponové privatizace, nejen z důvodu děr v regulaci investičních fondů a diskriminace zahraničního kapitálu, který suploval amatérsky vedený bankovní socialismus, se nemohla vyhnout tunelování a korupci. Bylo by řešením nemít privatizaci a nechat si jen demokracii? To nedává smysl! Privatizace být musela, protože tržní hospodářství bez soukromého vlastnictví existovat nemůže. Nyní už víme, že každá komunistická země, výjimkou Severní Koreje a Kuby, nějakou privatizaci měla. Dovolím si tvrdit, že ta česká byla lepší než ta německá, která stála Němce 45 tisíc miliard Kč. V přepočtu na obyvatele vyžadovala česká konsolidace zhruba 30-krát méně společenských zdrojů. Byla však výrazně více náchylná k neetickému chování než Treuhand Anstalt. Navíc i ty přešlapy byly v mnohém legální i podle práva např. v Rakousku. Česká privatizace byla méně korupční než ve valné většině postkomunistických zemí. Je to sice slabá útěcha, ale ani První republika nebyla při vyvlastňování zcela bez škraloupu. Pamatujme také, že tolik kritizovaná kuponová privatizace se týkala majetku 600 mld Kč a zbývajících 272 mld se zprivatizovalo čistěji. Nebo ani relativně laciný prodej automobilky Škoda nebyl „košer“?

Naděje, že všech 8,5 milionů DIKů 1. kola a 6 milionů 2. kola najde efektivního, podnikatelsky založeného a morálního kupujícího jejich akcií, když většinu jejich kuponů spravovaly investiční fondy s minimem skutečných korporátních manažerů restrukturalizace, byla naivní. DIK nebyl s fondem rovnocenným hráčem. Fond pak neodolal tomu, aby nezneužil svého postavení. U nás téměř neexistovaly instituce typu distressed asset managers, business angels, firmy soukromého kapitálu, venture capitalists, seed investors, či crowdfunding firms, jako je tomu v USA nebo v Izraeli, které by napomáhaly transparentnějším a efektivnějším privatizačním transakcím.

Kuponovka nabízela nejen značnou rychlost redistribuce aktiv, ale i nízké transakční náklady při hledání finálního vlastníka. Slabým místem každé redistribuce je riziko neetičnosti, respektive riziko subjektivních pocitů, že redistribuce byla nespravedlivá. Byla však, rovněž díky rychlosti, méně destruktivní vůči aktivům, než to bylo v jiných zemích. Transformace bez redistribuce vlastnictví a destruktivní kreativity by nemohla být systémovou transformací.

MS: *Fondy mohly zakládat zahraniční obchodní banky, pokud by sem přišly, ovšem tehdy záměrně zelenou neměly.*

VIB: Neměli bychom ještě zapomenout na jednu skutečnost. Místo licencovaných českých investičních fondů se mohl DIKům umožnit pře prodej kuponů, což tehdy zvoleno nebylo – a to i prodejem kuponů zahraničním podnikatelům. To by slabinu systému v pomalé, respektive rychlé ale neetické koncentrace aktiv, výrazně otupilo. Investiční fondy by vznikly tak jako tak, nicméně by vznikly spontánně a navíc kryté silným zahraničním kapitálem. Ten by nemusel uměle snižovat ceny akcií. Diskriminace zahraničního kapitálu byla největším nedostatkem české privatizace. Politicky to ale nebylo až do pádu Klausovy vlády v r. 1997 průchozí. Výplata desetinásobku byla jednou z metod jak snížit cenu, za kterou fond proplácel své drobné akcionáře.

MS: *Narážíte na obchodní přístup Viktora Koženého i jiných.*

VIB: To byl zřejmě jeho jediný přínos privatizaci. Stejně tak se kuponové knížky mohly prodávat i na trhu v malém – a to přímo. Nicméně v kuponové privatizaci byl jeden čertovský detail. Proběhla kuponová privatizace, obyčejný člověk se stal vlastníkem jedné miliontiny, případně tisíce aktiv několika podniků a nyní vznikla otázka: co s tím? Byl to jeho konec, protože neměl expertízu ani pro řízení podniků, ani pro obchodování na burze. Nešlo to dál, protože velcí hráči, místo aby skupovali akcie od malých DIKů (ve většina případů samozřejmě za pakatel), jejich hodnotná reálná aktiva nejdřív převedli (tj. vytunelovali – viz náš tunel č. 1) pod vlastní kontrolu, čímž hodnotu zbývajících akcií znehodnotili k nule a tak akcionáře vytěsnili. To je vyšlo nejlevněji.

Za to by ale správně měli jít sedět, jako v US manažeři Enronu nebo B. Madoff se 150 léty kriminálu.

Kromě neetičnosti byl tento postoj nebezpečný i tím, že správci a management podniků nebyli schopni odborně restrukturalizovat kontrolované podniky a akcie prodali často ještě větším oportunistům, jak to například bylo s prodejem fondu Trend, který připravil o akcie 100 tisíc drobných akcionářů vytunelováním 1,4 miliardy Kč. Nepružný a atomizovaný trh akcií potřeboval „nakopnout“ a začít s masivní koncentrací vlastníků mimo privatizační fondy. To byla doba Pavla Tykače se sloganem „drobní akcionáři plačte“, což znamenalo „budete rozebráni“. Záměrně používám slovo „rozebráni“ a ne „rozkradení“, protože dle tehdejších zákonů a stavu burz akcií valná většina transakcí levného lovu akcií od drobných akcionářů byla legální.

MS: *Tykač jasně deklaroval svůj zájem a konal za dohledu státních orgánů. Neměl zájem se ohlížet na ty, kteří mají drobné majetky.*

VIB: Právě P. Tykač je případ člověka, jenž fungoval neeticky a podle amerických zákonů by byl možná i trestně odpovědný, ale shodou okolností výnosy z jeho pákového byznysu⁹ hodlal investovat do produktivních činností, jež měly podnikatelský plán a vedly k efektivitě. Podobný příklad byl Libor Procházka, jenž spravoval Investiční a poštovní banku. Byl to tehdy náš nejschopnější investiční stratég, který zřejmě chtěl aktiva polostátní IPB dostat pod vlastní kontrolu, k čemuž používal sofistikovaných finančních technik, které vlastnickou strukturu IPB totálně zneprůhlednila. Až studenti na Institutu ekonomických studií FSV Univerzity Karlovy, po selhání mezinárodních profesionálů, rozkryli geniální způsob tunelování banky, o čemž si lidé mohou přečíst na webu v publikaci „Vzestup a pád IPB“, 2002.

MS: *Upozorňujete na výraznou skutečnost: kuponová privatizace distribuovala majetek mezi lidmi, avšak akcionářů bylo velmi mnoho a schopných krizových manažerů málo ...*

VIB: Byly tam i investiční fondy, jejichž role byla rozhodující, které ale byly slabě regulovány. Zřejmě záměrně, kvůli zvýšení rychlosti privatizace, proti čemuž marně protestoval ministr T. Ježek. Bohužel, tyto fondy měly v sobě zabudované ekonomické motivace (stimuly), které je tlačily k vyvádění aktiv do spřízněných zón. Investiční fondy byly původně založeny s cílem „řádného správce“ a ne jako vlastnictví svěřených aktiv správci. Ti však ke správce byly motivovány nesmírně slabě a to dvěma procenty z hodnoty majetku fondu. Kdybyste fond s majetkem 400 mil Kč řídili poctivě, jeho management dostane roční odměnu 8 mil Kč, což lze převést na zdánlivě solidní mzdy. Jestliže však aktiva fondu „vyvedete“, dostanete mnohanásobky.

Podobný problém byl i s kolektivně privatizovanými podniky. Například pokud by byla firma v tržní hodnotě 100 mil Kč správně řízena, jejich tisíc DIKů-akcionářů a manažeři by měli podíl na celkovém zisku v dividendách třeba ve výši 5 milionů ročně. Pokud v ní ale manažeři svou budoucnost kvůli roztržitému vlastnictví nevidí a chtějí ji skutečně hloubkově restrukturalizovat, budou mít silný motiv k vytěsnění malých akcionářů. Pokud alternativami jsou tržní vykoupení akcií (na což manažeři s nulovým kapitálem nemají), versus machinace s cenou a vlastnictvím akcií, přikloní se nejspíše k tomu druhému. Volba může nakonec padnout na záměrný bankrot. Přestože podnik formálně zkrachuje, hodnoty získané ve zmanipulovaném konkurzním řízení za pakatel mohou brzy „ožít“ a dosáhnout například 70

⁹ Páková privatizační technika umožňovala po získání malých aktiv získat kontrolu nad většími a to v nabalovaných cyklech. Například Motoinvest P. Tykače tak po získání CS Fondů mohl ovládnout Agrobanku a přes ni zase Plzeňskou banku. Pak sahal (neúspěšně) na Českou spořitelnu. Absurdní byly případy, kde původní „skořápková“ firma ve formě s.r.o. s kapitálem 100 000 Kč kontrolovala miliardové majetky. Jiným trikem bylo půjčit si od firmy peníze na nákup jejich vlastních akcií a uskutečnit privatizaci tzv. finančním incestem.

milionů a ty jsou už jejich. Hodnota zbývajících 30 milionů byla ztracena, zřejmě osudově při organizaci fiktivního bankrotu. Byla cenou za dosažení stavu finálního vlastnictví podvodnou cestou s cílem uskutečnění úspěšné restrukturalizace. Pokud vyvedená aktiva podniku začnou generovat zisk 10 milionů ročně, z ekonomického hlediska byla daná neetická restrukturalizace úspěchem, který ekonomiku stabilizoval.

MS: Máte miliony akcionářů v podobě DIKů a 350 investičních fondů. Vzniká otázka: jak dosáhnout optimálního řízení za předpokladu, že podnik musí projít restrukturalizací, protože pouze část podniku byla schopna přežít podle pravidel konkurence v globalizované tržní ekonomice.

VIB: Ano, jsme zpět u základní otázky tohoto rozhovoru o smyslu politiky transformace, protože ta je cílem – privatizace jen prostředkem. Na konci privatizace se měly objevit tisícovky tvořivých podnikatelů, kterých vztlak příležitostí vynese na povrch a přidělí jim prostor k úspěšnému rozhodování v čele. Byl to obrovský nápor na manažerské schopnosti, které od roku 1939 u nás nikdo nekultivoval. Naopak, po dobu 50 let se kultivoval oportunistus redistribuce a defetismus. Přesto většina našich začínajících podnikatelů podala heroický výkon. Myslím, že neexistuje žádná zaručená rada jak transformaci vést bez jen po optimální trajektorii – tj. bez pádu do pastí slepých cest, natož bez oportunismu a neetického jednání. Privatizace a pak hlavně transformace podniků je cesta bez náležitých informací, kde intuice a odvaha riskovat dominují nad strategicko-operativní racionalitou plánování.

MS: Zde vyslovím hypotézu. Neetické chování může zachránit podnik. Je otázka, jak onen neetický postoj komunikovat.

VIB: Zde se obnažuje prvotní etický konflikt kapitalismu, jak jej obnažili B. Mandeville (1723) a Smith (1776): je to přirozené lidské sobectví a oportunistus, které jsou motorem ekonomiky, pokud jsou trhy, konkurence a tržní instituce funkční. Doslova se tvrdí, že přesně tak se „darebové stávají počestnými“. Naproti tomu cnostný stát se může ve svém výsledku pokryteckého altruismu stát skutečným darebou. Česká privatizace byla paradoxně směsicí všech čtyř variant počestnosti a darebnosti, i když darebných darebů v ní dle mého soudu bylo poskrovnu. I počestných, co se stali dareby, bylo podstatně míň, než jak to anti-privatizační lobby tvrdila a tvrdí. Jsme zde oba v roli rozhodčích před náhodným davem (např. DIKy), který stojí před rozhodováním jak, zachránit neznámá fyzická aktiva (podnik) darovaná jim všem dohromady, jejichž skutečná cena se vyjeví jen některým a to jen po odvážných organizačních krocích. Jinak řečeno, transakční náklady restrukturalizace, která má mnoho alternativ a kterou nelze odkládat nadlouho, jsou předem neznámé a některé dosti vysoké. Jejich výsledek je také riskantní. Tudiž málo kdo je ochoten jít do takových projektů. Někdo se však nakonec musí chopit díla! Volba zachránce v krizových mezních situacích nepodléhá ani dlouhodobému racionálnímu kalkulu, ani vyjednávání všech mezi sebou. Vítězí emoce, odvaha, selský rozum a rychlá řešení. Kdo dřív bere, ten dřív mele.

V souboji rozhodování mezi etikou, právem a finanční efektivností (ziskem) vítězí to třetí. Má však ještě dalšího konkurenta: subjekty moci a hrubé síly. Je to test ekonomicky uvažujících privatizátorů odolat svodům nepotismu, korupce, klientelismu a mafiánství. To už je velký sociální problém a zamotání do něj jsou z poloviny představitelé státní byrokracie: majitelé razítek a důvěrných informací, kteří požadují bakšiš z hodnot, které sami nevytvořili. Ptám se, jak my dva, jako náhodní soudci, rozsoudíme konflikt zájmů mezi (post-komunistickou) etikou, nedokonalými zákony, riskantním podnikatelstvím a byrokracií. Jak budeme komunikovat veřejnosti, že i mnohá řešení „nakrátko“ jsou společensky užitečná? Inter arma silent leges.

Kapitalismus má za sebou i řadu napravených predátorů. Například W. Buffett přislíbil předat 99% svých aktiv charitě. Podobně se chovali Carnegie, Mellon, Rockefeller, Gates, atd.

Bránit českou transformaci a privatizaci lze i tím, že přes všechny etické a právní problémy jsme obě zvládli relativně nejlépe z postsovětských zemí. Pak bychom měli být schopni si přiznat, že privatizace otevřela mimořádné možnosti podnikání všem, i když jen zhruba 20% obyvatel se těchto možností aktivně chopilo. Data o nových s.r.o. a osobách samostatně výdělečně činných, to je lidí ochotných jít do rizika osobní odpovědnosti, svědčí o tom, že poctivých podnikatelů bylo u nás mimořádně mnoho. To vše svědčí i o morálních kvalitách národa, na něž můžeme být hrdi.

... Zahraniční kapitál ...

MS: *Abychom se vyhnuli etickým otazníkům, jako výpomoc bylo vhodné přizvat zahraniční podnikatele, kteří budou ochotni transformaci překlenout s využitím vlastního kapitálu, know-how a tržního podílu a nebudou mít zájem na likvidaci podniku v podobě „vyvážení aktiv“. Vydělaný kapitál se ale nebudou snažit reinvestovat do země, kde zisky vznikly.*

VIB: Ano, obchodní kooperace se zahraničím to je základní princip liberálního kapitalismu. Kooperace ale nikdy není zadarmo. Už v r. 1992 bylo z empirických studií známo, že přímí zahraniční investoři mají práh minimální výnosnosti kapitálu mezi 14 a 18 procenty ročně. Za to musí do hostitelské země dodat technologie, know-how, zaručit odbyt, zaškolit zaměstnance a nést riziko. Dnes se mnoho lidí rozčiluje, že zahraniční investoři „vyvádějí“ remitence zpět do mateřského podniku. Podívejme se na data za rok 2018: celkový stav zahraničních přímých investic 3600 mld Kč v nominálních cenách bez inflace, (tj. ne v tržních cenách, které jsou vyšší). Zisky z nich: 420 mld, tj. 12% z původní hodnoty aktiv, z toho reinvestované zisky 150 mld Kč, tj. více než třetina. Porovnejme to s čísly za r. 2023: stav přímých zahraničních investic v Česku byl 4470 mld Kč nominálně. Zisk 424 mld Kč, přičemž reinvestice byly mírně nad 30%, což je náš dlouhodobý trend. Se ziskovou marží 9,5% se Česko až tak chlubit nemůže. Otázkou může být kde je rozdíl 4,5% k dosažení alespoň standardních 14% zisku. Jednou z odpovědí je možnost tzv. transfer pricing mateřské firmy. Ta může využívat toho, že česká dcera je součástí jejího produkčního řetězce a tím i součástí vnitropodnikového účetnictví. Tím může matka podfakturovat „nákupy“ od dcery nebo nadfakturovat dodané vlastní polotovary. Ano, je to vlastně tunelování, které je považované za zcela legální postup v rámci firmy. Jinou neetickou praktikou je, že matka se zaregistruje v daňovém ráji, např. v Irsku, Nizozemí nebo Kypru. Pak celý ten kolotoč dostává racionální vysvětlení. To je stále vysoce solidní bilance zohledňující nízkou rizikovost kapitálu u nás a relativní atraktivnost. Důležitější je sledovat, proč zahraniční investoři nereinvestovali například 50%, jak to bývalo do finanční krize 2008. Zřejmě Česko, v relaci se světem, ztrácelo od r. 2008 konkurenční schopnost.

Pokud se vrátíme k Prohlášení nezávislých ekonomů z roku 1991, jejich pátým bodem bylo otevření se zahraničnímu kapitálu. V roce 1991 Václav Klaus o tento druh kapitálu nejevil zájem. Spoléhal se zcela neliberálně na finanční a korporátní autarkii. Globalizace a otevřenost společnosti světu není jeho šálek čaje. Pithartova česká vláda zásluhou Jan Vrby prodala AZNP – Mladá Boleslav dnes Škoda – Auto, plus zhruba 5 dalších podniků „do zahraničí“, všechny až dosud prosperují.

MS: *Sluší se říci, že ministr Vrba reprezentoval vládu Petra Pitharta, která měla odlišný přístup k hospodářské politice.*

VIB: Otevřít se zahraničnímu kapitálu v roce 1991 byla v malých českých poměrech uzavřenosti revoluční myšlenka. Je zvláštní kolik lidí si stále myslí, že komunismus nám zde zanechal zázračné bohatství, po němž prahnou ziskuchtiví zahraniční predátoři. Byl to omyl. V roce 1991 by to

musel být pouze pošetilý riskér, či geniální odborník. V těch počátečních letech se nevědělo, který průmysl, či služba přežijí a kde se objeví podnikové komparativní výhody. Dlouho se věřilo, že přežije textilní, oděvní a obuvní průmysl, cukrovary, sklo nebo motocykly, které byly perlami první republiky. Shodou okolností, v té době jsem dělal komparaci československého textilního a oděvního průmyslu s Polskem a Portugalskem s neblahým závěrem: jakmile se otevře ekonomika, tato a kožedělná výroba směřují nezvratně k likvidaci. Další odvětví, u nichž se nevědělo, jak hluboká musí být jejich transformace, bylo např. hutnictví, chemie, těžké strojírenství a elektronika.

MS: *Velmi známou byla společnost Tesla Pardubice, která vyráběla radiolokátory světové kvality.*

VIB: Bohužel, Tesla Pardubice je jednou ze záhad cesty do bankrotu hned od počátku transformace. Nesehnala kapitál na inovace technologií a sortimentu. Zajímavé je, že podniky elektroniky zpočátku kolabovaly a pak se najednou vzchopily, na rozdíl od textilního, oděvního a obuvního průmyslu. V současné době tvoří elektrotechnika po automobilech jádro českého průmyslu, následovaná elektromotory. Zahraniční kapitál byl zpočátku velmi opatrný a očekával, zcela přirozeně, nízké ceny aktiv. Ekonomové kolem V. Klause argumentovali, že podniky se musí nejdřív restrukturalizovat doma a až se vytříbí jejich skutečné ceny aktiv, pak jejich domácí vlastníci mohou vstoupit na světový trh kapitálu jako rovní partneři. Tento národní optimismus je nutné ocenit, bohužel nebyl příliš oprávněný. Obdivuji obě strany kontraktu z r. 1991, v němž Volkswagen vstoupil do Škody Auto – a rozhodl na tři desetiletí, že střední Evropa bude světovým centrem automobilového průmyslu. Rozhodlo se tím i o struktuře české ekonomiky. Je to díky vizi Carla Hahna, tehdejšího šéfa VW a rodáka ze Saské Kamenice na druhé straně Krušných hor, který české budoucnosti mimořádně fandil.

MS: *V tu dobu – zaplať pámbůh.*

VIB: Bylo to ale hodně netypické. Škoda, že zahraniční kapitál nemohl vstoupit do projektu kuponové privatizace, která se stala vnitřní záležitostí a zápasila dlouho s malostí českého rybníku.

MS: *Zpětně to vidíme jako chybu.*

VIB: Tato zahraniční orientace by se asi nedala provozovat ve velkém, ale možnost se jí měla dát. Vlastně by se vytvořila vstřícnost – zahraničí by se řeklo: „Pojďte se podívat na náš kapitál vlastníma očima, zúčastněte se privatizace. Získejte mandát minoritního vlastníka a prostudujte si podnik a případně vstupte poté do něj. Majoritu akcií získaných dominantně DIKY si můžete na burze koupit za konkurenční tržní cenu, která prospěje vám i jim.“ Byl to nedostatek sebedůvěry, nebo krátkozrakost politiků?

... Restituce a jejich role ...

MS: *Jsem přesvědčen, že je nutné zmínit ještě jeden způsob transferu majetku – a to jsou restituce. Kuponová privatizace byla pouze rozdělením kuponů lidem. Restituce byly částečným odčiněním křivd během komunismu.*

VIB: Restituce byly omezeny znárodněním po 25. 2. 1948. Vylučovaly také právnické osoby, s výjimkou církví a židovských spolků. Aktiva zhruba pětkrát větších majetků znárodněných předtím šly do velké privatizace. I tak české restituce byly jednou z nejvelkorysejších transferů majetku v postkomunistických zemích. Zde se snoubila spravedlnost často s efektivitou podnikání. Nicméně ještě v r. 2018 čekaly stále tisíce restitučních nároků na soudní výrok. Dalších 45 tisíc žádostí o náhradu za vyvlastněné pozemky je zaevidováno. Spravedlnosti se zřejmě často do cesty dostávají různé jiné zájmy.

MS: *Napravovala se pokřivení, která zde existovala kvůli nakládání s majetkovými právy během komunistického režimu. Šlechtici a jiní dostali pozemky, polnosti, lesy aj. Tento krok měl velké opodstatnění.*

VIB: Pokud bych privatizaci hodnotil jako její sympatizant, v jejich průměru by můj ranking úspěšnosti byl tento: malá privatizace jako jednička, pak přímé prodeje zahraničním vlastníkům, pak restituce a převod na města a obce. Všechny vlastně hodně úspěšné. Kuponovou privatizaci neklasifikuji. Je příliš specifická a zatížená moralizováním a zpolitizováním. V průměru její ekonomický výsledek byl nad očekávání pozitivní a neměl zásadní alternativu.

... Banky a jejich vliv v privatizaci ...

MS: *... což souviselo s privatizací bank.*

VIB: Čtvrtou výtkou v Prohlášení nezávislých ekonomů z r. 1991 byl vstup zahraničních bank – a to rovnou. Václav Klaus byl velkým zastáncem názoru banky neprivatizovat, což je podoba čínské formy restrukturalizace. Existovala zde snaha ponechat si polostátní banky jako nástroj státu a to jmenovitě aby mohly privatizaci úvěrovat, čemuž vydatně napomáhala ČNB svým laxním dozorem a expanzivní monetární politikou. Tehdejší akademický guru Milton Friedman byl tím nadšený. Státní/polostátní banky neměly navíc řádné know – how. Vyjdu z vlastního příkladu. Menší nové bance bez jednoznačného soukromého vlastníka jsem svěřil 100 tisíc korun a banka zbankrotovala. Vyžádal jsem si seznam věřitelů a dlužníků. U věřitelů dominoval stát s úložkou 2 miliard Kč. U dlužníků to byl téměř nekonečný seznam, kde dominovaly malé úvěry, zřejmě hodně z nich v platební neschopnosti. Byla ta banka plná nekompetentních úředníků? Nebo byla nesmyslně tunelována managementem po malých soustech? Nebo je to cena za korupci? Zřejmě neplatilo ani jedno z nich. Nešlo vlastně o účel nechat banky bez řádného korporátního řízení a otevřít je morálnímu hazardu, aby banky napomáhaly privatizaci a vzniku nových firem? Jedna politicky korektní nectnost kompenzovaná očekávanou větší ctností?

Monetární politika lila do hospodářství peníze, které se objevily na účtech příjmů všech bank. Většina se dostala do potíží s výjimkou dvou – ČSOB a Živnobanky. Další dvě velké banky byly státem sanovány, zbylých zhruba třicet zbankrotovalo s odškodněním věřitelů státem. Mnoho dlužníků však z bankrotu profitovalo a ne každý z nich byl hned zkraje podvodníkem. Byly ty masové krachy náhodou? Jistě ne. Byl tam systémově zabudovaný politický kalkul na změkčení kapitálového omezení na rozjezd restrukturalizace podniků.¹⁰ To mnozí chytráci brzy pochopili a půjčili si spekulativně. To byla politická i ekonomická chyba vedoucí ke zbytečné bankovní krizi 1997-99. Pokud místo tohoto „bankovního socialismu“ by banky byly hned v r. 1992 zprivatizovány ze zahraničí, úvěry by byly vesměs velice efektivní, ale bylo by jich méně. Privatizace a vznik nových podniků by sice v období 1994-96 byly pomalejší, ale poctivěji zkalkulované. Navíc bychom se vyhnuli bankovní a ekonomické krizi 1997-99, což by víc než kompenzovalo předchozí zpomalení. Je to pokuta za rychlost, jak poznamenal kdysi L. Mlčoch.

... Otázka daní ...

MS: *Nesmíme opomenout význam daní, které motivují k hospodářské činnosti.*

VIB: Ano, místo děravé úvěrové expanze měly přijít výraznější fiskální stimuly, například snížení daní investorům do kapitálového a inovativního rozvoje a dotace úroků z půjček až po jejich splacení. No a masivní investice státu do infrastruktury. Mohu jen zopakovat, že nejvýznamnější

¹⁰ I v tom byli Češi avantgardou. Politiku kvantitativního uvolňování po nich obdobně rozvinul šéf FEDu Alan Greenspan. Od r. 2001 stoupala zásoba peněz, klesaly úrokové sazby a americké banky rozjely úvěry do aktiv všeho druhu, včetně půjček nebonitním investorům. Tím si vydobyl světový obdiv za rozhýbání světového růstu. Ten však skončil propuknutím světové finanční krize 2007-2011, za níž vděčíme ze značné části jemu.

změnou politiky transformace by bylo zvyšování významu práva. Už v r. 1992 jsme vstoupili do takového stádia restrukturalizace a privatizace, že institucionální prostředí se správně muselo okamžitě paralelně dotahovat na úroveň, aby umělo zvládat problémy jako je likvidace firem, vztahy mezi dlužníky, věřiteli, rozkrádání majetku, rozjezd nových podniků a živností a podobné ekonomické kauzy. Nebylo tomu tak.

... Alternativa pro hospodářskou proměnu? ...

MS: Lze koncept nezávislých ekonomů považovat za skutečnou alternativu?

VIB: Jsem přesvědčen, že zde již v r. 1992 existovala alternativa v kvalitě transformace, méně však v jejích formách. Ty byly s výjimkou přístupu k zahraničním investorům adekvátní. Mírně zpomalit, dát větší prioritu produktivní kreativitě před redistribucí a okamžitě trestat rozprodávání cenných aktiv spřízněným firmám pod cenou. Je to i morální alternativa.

MS: Je však otázka, jestli by byla politicky prosaditelná.

VIB: Samozřejmě, ono prohlášení bylo jen krátkým myšlenkovým experimentem 14 akademiků, tehdy s mizivým politickým vlivem. Počítat s tím, že do myslí rozhodovací elity ihned vloží plány o alternativách, je naivní. V r. 1991 elita měla své naděje, své sebevědomí, ale i svá omezení. Zajímavé je, že ti akademici byli realističtější pozorovatelé, než ti, co za realitu odpovídali. Ke všem bodům, o nichž jsme se v prohlášení zmiňovali, nakonec později došlo.

MS: Postupujete-li cestou pokusu a omylu, cesty se vám obvykle protáhnou, ovšem ne vždy máte zájem naslouchat moudrým a prosazovat to, co není populární.

VIB: Je marnou otázkou očekávat, že by akademický, zdola a spontánně vzniklý alternativní koncept vrcholové ekonomické politiky o 6 stránkách mohl prolomit politickou konstelaci dané společnosti. Tok historie sociální akademici ovlivňují mnohem méně, než ti z přírodních a technických věd. Mohou však vyznačit nové cestičky, o nichž více lidí začne uvažovat. To trvá léta. Neumím si představit Václava Klause, že by si nechal radit lidmi zvenčí. Na druhou stranu Tomáš Ježek byl někým jiným, ovšem ten byl politicky osamocen, když nedokázal prosadit svou vizi regulace investičních fondů.

MS: Ne úplně – v počátcích vykonal dobrou, ba nezastupitelnou práci, ovšem ve vládě Petra s Pitharta. Následně, zklamán, vládní politiku opustil v r. 1994 a vyučoval na VŠE.

VIB: Smůla nás všech, protože Tomáš Ježek byl nejen intelektuálně, ale i morálně silnou osobností. Znal jsem ho z našich akademických debat. Politická neprůchodnost i kvalitních vizí navržených zdola neznamená pouze, že je z rozmaru nepřipustí pár vrcholových sobeckých politiků. Zde jde zejména o étos národních očekávání, který byl u nás zaměřený na zásadní změny a byl fascinován tehdejší ekonomickou rezolutností Václava Klause. Tento étos byl také ovlivněn komunismem, jenž je vnitřně založen na oportunistu v redistribuci bohatství. Na nich postavená ekonomická politika, pokračující setrvačností až do roku 1997, většině národa v r. 1991 imponovala. Tehdejší politika nezdůrazňovala Masarykovu centrální ideu „drobné práce“ každého, či Churchillovu „krev, dřinu, slzy a pot“, ale indikátorem byla vidina Komárkovy marky za tři koruny (místo tehdejších 24) nebo Koženého slib výhry desetinásobku. Ta nálada se konvertovala do politiky zbohatnutí primárně prostřednictvím redistribuce, tj. privatizace. **rozběh z gruntu nových podniků, který měl dostat stejnou priorit a finance, byl silně upozaděn. Proč? Zřejmě noví podnikatelé neskýtali takové politické žně, jako redistribuce už vytvořeného bohatství. Což byla zásadní chyba české ekonomické politiky.**

MS: Chyběla tomu protestantská etika.

VIB: Byť tady chuť budovat nové zdola byla mimořádně silná. Politický mainstream však šel za masami pasívnějších voličů, čekajících na akci státu. Tohoto étosu se nakonec zmocnilo „chytrých 100 000“. Ti byli ochotni tunelovat podniky nebo přechytračit banku úvěrem na chimérický projekt, ten později vysvětlit jako „nešťastný podnikatelský záměr“ a s penězi utéct. Kdo by tvrdil, že zde byly zásadní alternativy, se musí podívat na transformace 33 postkomunistických zemí, v nichž v každé byla zvolena specifická cesta. Žádná, snad kromě té německé, se nevyrovnala s korupcí a vyváděním aktiv. Vítězné politiky patřily těm zemím, které umožňovaly vytváření nových hodnot, investic a inovací. Česká cesta, přes veškeré omyly a morální fauly, pozitivně kreativě nakonec dala prostor a lze ji považovat za úspěšnou. Otázkou je, zda si další postup sami nyní v závětrí nepokazíme a svou pohodlností a spoléháním se na základy od státu a od politiků nenaděláme mnohem více škody, než generace sametové revoluce. Obávám se, že to riziko „toho černého tam vzadu“ nám může nadlouho zůstat.

MS: Řekněme to takto: máte reformátora, který k problému přistupuje s nadhledem, může srovnávat fungování hospodářství v České republice, v Evropě, případně v zámoří. On formuluje doporučení, která vychází z poznání hospodářských, politických a společenských zkušeností, a je nezávislý. Následně máte roli politika, jenž je odrazem očekávání lidu a který je naladěný na tvořivost. Je pak ideální, když znalý ekonom je rovněž odrazem lidu a má zájem uplatnit své poznání k prospěchu podnikatelů, politiků a všech lidí. Horší je, když lidé táhnou politiky do akcí proti svým vlastním dlouhodobým zájmům. Ještě horší je, když jsou lidé politiky manipulováni a jejich dlouhodobé zájmy jsou ignorovány. Shodou okolností – Václav Klaus byl ekonom, ba některými je považován za výborného ekonoma. Lidé mu dali svou důvěru a díky tomu působil jako premiér české vlády od roku 1992 do roku 1997, kdy jeho systém selhal. Má-li být politikem, naslouchá hlasu lidí. Malých i velkých. Víme, že jinou kategorií než politici jsou státníci, jimž jde o vykonání životaschopných vizí – nejednají populisticky.

VIB: Podle toho, co jste řekl, vybavuji si u nás maximálně tak deset státníků za posledních 30 let, zato s politiky se roztrhl pytel. Tolik námi diskutovaného V. Klause však za státníka považuji. Měl silnou vizi a šel za ní. Ta jeho vize však mohla být o něco méně silná... Stále bych se ale zastal politiků, kteří netouží po mohyle slávy, ale dávají prostor lidem „v poli“, tj. podnikatelům na úrovni mikro, malých, středních a i těch velkých. Dokonce podnikatelsky, tj. inovativně zaměřeným státním správcům. V tom je síla kapitalismu a demokracie.

MS: Československo zakládal alespoň jeden státník.

VIB: Je zajímavé, kolik schopných státníků se kolem r. 1918 sešlo a vizi Československa dali rukou společnou.

MS: Ano, v Čechách můžete zmínit: Alois Rašín, Antonín Švehla, Karel Kramář, na Slovensku Milan Rastislav Štefánik, Milan Hodža, Vavro Šrobár ...

VIB: Bylo jich více a toužili dát národu prosperitu a hrdost. Nevyhnuli se ale pozemkovému vyvlastnění „cizinců“ a části církve.

MS: Nezapomínejme na Tomáše Masaryka a Edvarda Beneše.

VIB: Vnímám to jako náhodu dějin, že se právě v těch momentech průlomu sešla tak velmi silná řada osvícených lidí, kteří sdíleli vizi nového demokratického a prosperujícího státu raženou Masarykem. To se málokdy stává a až takové štěstí jsme zde později dlouho neměli, i když rok 1989 vyplavil na povrch také pár silných osobností.

MS: *V roce 1989 zde byl Václav Havel, jehož svět uznával, byť nebyl žádný ideál, nicméně byl ve správnou dobu na správném místě. Otevřel naši republiku, která byla od světa oddělena zdmi a nepřístupná ostatním. Čeští „Honzové“ mohli jít na zkušenou.*

VIB: Otázka je, do jaké míry dnešní systém marketingové demokracie umí generovat státníky a do jaké míry generuje pouze politiky-oportunisty a politiky-loutky. Bohužel se obávám, že politický systém v současné tweetové post-faktické společnosti hojnosti a státní byrokracie ztrácí stále víc schopnost generovat dlouhodobé plány a národní konsensus. Dává stále větší prostor politikům populismu na úkor státníků s vizí. Státníci se objevují v klíčových momentech dějin při revolucích zdola, přičemž jejich výběr je na způsob darwinovské selekce. Následující potvrzující volby jsou už jen formální. Po odvedení zakladatelské práce přichází stabilizace a s ní nutnost hledat nové lídry, místo obratu k šedosti oportunistického post-faktického marketingu. To je v tom lepším případě. Alternativou zkázy může být nová totalita. Ta se zatím EU vyhýbá, i když nakročeno k ní má tak pět zemí.

MS: *Zde musíme říci – bohužel. A na závěr děkuji.*

VIB: Dík za setkání je na mé straně. Sám jsem se z něho hodně poučil. Snad to bylo přínosné i na vaší straně.